

رواق دارالمرحمه، پنجمین رواق زیرین حرم مطهر

همزمان با طرح مسقف کردن صحن موزه و تبدیل آن به رواق امام خمینی(ره) ایجاد رواق دیگری با عنوان «دارالمرحمه» در زیرزمین صحن موزه به انجام رسید؛ دارالمرحمه پنجمین رواق زیرین حرم مطهر رضوی، رواقی است با گنجایش حدود ۱۰هزار نمازگزار و مساحتی افزون بر ۷هزار و ۹۰۰مترمربع که

❖ رواقی که روزی صحن بود

رواق امام خمینی(ره) در واقع همان صحن سابق امام خمینی(ره) است که در مجاورت مسجد گوهرشاد قرار داشت. ساخت اولیه این صحن در آبان ماه ۱۳۱۶ آغاز و در آذر ۱۳۲۴ به پایان رسید. از آنجا

حرم شناسی

حرم مطهر علی بن

موسی الرضا(ع)

جغرافیای روشنی است

که مانند کهکشان راه

شیری دور یکی یكدانه

خورشیدش که ضریح امام هشتم قربانش بروم

باشد، کلی سیاره و ستاره و شهاب سنگ و...

این‌طور چیزها دارد و بین همه این‌ها ذره ذره ذره

نورهایی که زائرانش باشند در رفت و آمدند.

حالا تو بخوای قصه این کهکشان و خورشید و

ستاره‌هایش را بگویی شاید چندتا عمر بیشتر از

عمر من و شما بخواید. برای همین هر کسی قد

خودش آمده و یک گوشه کار را گرفته و داستانش

را گفته و رفته است. حالا نوبت ماست که به اندازه

قد قلممان به برخی از گوشه و کنارهای این جغرافیا

سربزنیم.

در ماه فروردین بین اسامی رواق‌ها، صحن‌ها و...

حرم مطهر علی بن موسی الرضا(ع) که میزبان

زائران حضرت بودند یکی از نام‌هایی که بسیار

شنیده شده رواق امام خمینی(ره) بود. رواقی که

سال‌هاست پاتوق زیارت‌های خانوادگی اهالی حرم

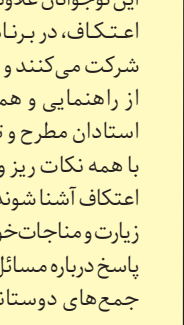
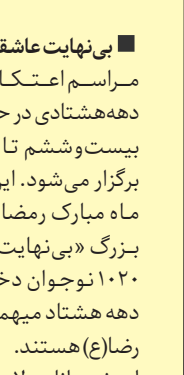
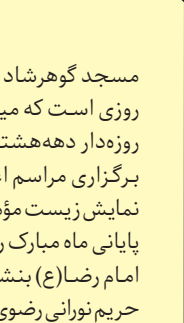
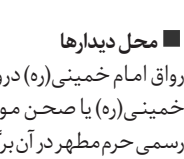
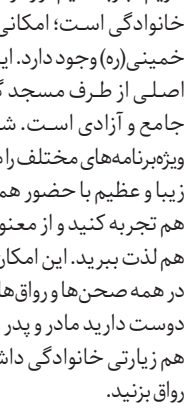
شده و دوستداران امام رضا(ع) معمولاً بعد از چاق

سلامتی با آقا ساعاتی را در این رواق می‌گذارند

و از برنامه‌های متعددی که در این رواق تدارک

دیده شده، بهره می‌برند. در ادامه با این رواق و

سرگذشتش بیشتر آشنا می‌شویم.

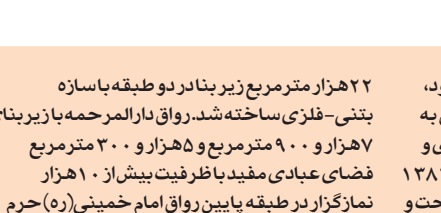
امام رضا(ع)
فرمود: مردم به
انجام روزه امر
شده‌اند تا درد
گرستگی و تشنگی را
بفهمند و به واسطه
آن فقر و بیچارگی
آخرت را ببایند.

در مورد امام
خمینی(ره) نقل شده
در دوره جوانی همراه
چند نفر از دوستان
خود به زیارت حضرت
رضا(ع) رفته بودند.
وقتی همه با هم به
زیارت می‌رفتند،
امام زودتر از دیگران
به محل سکونت
بازمی‌گشت و امکانات
پذیرایی از همراهان
خود را فراهم می‌کرد.
روزی یکی از همراهان
پرسید: حیف نیست
به خاطر دوستان و
پذیرایی از آنان دعا
و زیارت را مختصر
می‌کنید؟ امام پاسخ
داد: ثواب این کار از
زیارت و دعا کمتر
نیست. (مردان علم
در میدان عمل، ج ۷،
ص ۱۷۰)

م تفاوت به سبک ایرانی اسلامی اجرا شده است.

این رواق تقریباً جزو گودترین رواق‌های مجموعه حرم مطهر است و کار ساخت و ساز آن در زیربنای رواق امام خمینی(ره) بسیار دشوار بوده است. به گفته مهندسان این پروژه، به دلیل حساسیت‌ها و دشواری‌هایی که وجود داشته، ساخت این

سال‌هاست محل برگزاری مراسم و رویدادهای ویژه حرم رضوی است و زائران و مجاوران زیادی در این رواق عظیم گرد هم می‌آیند تا علاوه بر قرار گرفتن در معنویت مراسم در فضای سرپوشیده‌با معماری جذاب، در فضایی آرام مناجات‌خانوادگی راتجربه کنند.

■ **معماری رواق امام خمینی(ره)**
در تعریف واژه رواق آمده است: رَواق یا پیشگاه‌خانه، فضاهای سرپوشیده ستون‌دار است یا از چشمه طاق‌هایی تشکیل یافته که در طرفین صحن یا میان‌سرای مسجد یا اماکن مذهبی ساخته می‌شود. دهانه این‌گونه فضاها رو به صحن است و در ورودی مسجد را به شبستان یا گنبدخانه متصل می‌کند. می‌توان گفت رواق‌ها فضای سرپوشیده، نیمه‌باز و ممتدی هستند که برای ایجاد ارتباط بین مکان‌ها ساخته می‌شوند. شاید شنیده باشید حرم مطهر امام رضا(ع) تا مدت‌ها متشکل از مرقد ایشان، روضه منوره و مسجد بالا سر بود و طی سالیان با بازسازی‌های متعدد، رواق‌ها و صحن‌ها به این مجموعه اضافه شدند. این رواق‌ها که بناهایی با ارتفاع مختلف هستند به‌مرور بازسازی شدند و تغییراتی نیز در آن‌ها به‌وجود آمد. رواق‌های حرم مطهر مانند سایر نقاط حرم دارای ویژگی‌های منحصربه‌فردی در معماری و سایر هنرها هستند.

در مورد معماری رواق امام خمینی(ره) باید بگوییم به دلیل از بین رفتن دید زائران در صحن جامع رضوی، ارتفاع این رواق با حداقل ممکن در نظر گرفته و ساخته شده است. به همین خاطر در طبقه زیرزمین ارتفاعی حدود ۵ تا ۶ متر و در طبقه همکف هم ۱۴ متر ارتفاع در نظر گرفته شده است. در طرح معماری این رواق دهانه‌های وسیع با حداقل ستون‌گذاری مدنظر قرار گرفته است، موضوعی که به ارتفاع مناسب سقف هم کمک زیادی کرده است. ستون‌های رواق، مناره‌هایی نیلوفری هستند و محور به محور هر ستون در طبقه زیرزمین حدود ۹ متر و در شبستان همکف نیز نزدیک ۸ به ۱۰ متر است. بدنه رواق امام خمینی(ره) با کاشی معرق و سقف آن هم با گچ و آینه‌تزیین شده است. تزیین شبستان با آینه، گچ و سنگ است. از جمله ویژگی‌های معماری رواق امام خمینی(ره) (باید به انطباق طرح معماری بنا با سازه قدیمی آن و عدم هرگونه دخل و تصرف در معماری گذشته در جاهایی اطراف صحن(مسجد گوهرشاد) اشاره کرد، به طوری که هیچ تغییری در نماهای برج‌مانده اعمال نشده است.

■ **رواقی پر از نوای دلنشین مناجات**
یکی از رسم و رسوم حرم مطهر رضوی که از قدیم‌الایام در ماه مبارک رمضان در محل حریم حرم مطهر ثامن‌الحجج(ع) برگزار می‌شده و امسال هم مانند سال‌های گذشته با برجاست، رسم زیبای مناجات‌خوانی در سحرهای ماه رمضان است.

امسال هم از نخستین سحرگاه ماه مبارک رمضان با حضور زائران و مجاوران امام رضا(ع) مناجات‌خوانی سحرگاهی توسط حاج محمود کریمی در رواق امام خمینی(ره) با قرائت دعای افتتاح برگزار شد. این مراسم ارزشمند مناجات‌خوانی همراه با ادعیه‌خوانی و روضه‌خوانی تا امروز ادامه داشته و تا پایان ماه مبارک رمضان به مدت ۳۰ شب پایرجاست. کسانی که اهل شب‌زنده‌داری هستند و شب‌ها و سحرهای ماه مبارک رمضان را از دست نمی‌دهند همه این شب‌ها را با مناجات‌خوانی در رواق امام خمینی(ره) به سحر رسانده‌اند.

ویژه‌برنامه این مناجات‌خوانی هم‌هر شب با عنوان «نجوای نقاره» به صورت زنده از شبکه افق پخش می‌شود. رواق امام خمینی(ره) امسال میعادگاه عاشقان حضرت حق بوده است. میعادگاهی که

❖ در مریم نورهانه حرم ❖

جمع کثیری از نوجوانان روزه‌دار در حرم مطهر رضوی معتکف شدند

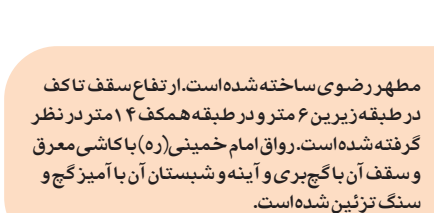
تجلی زیست مؤمنانه در اعتکاف ۱۰۰۰ دهه‌هشتادی

خود نوجوانان همه امور اجرایی مراسم را بر عهده دارند و علاوه بر توفیق شرکت در یکی از معنوی‌ترین آیین‌های دینی، طعم شیرین کار جمعی و خدمت به خلق را نیز تجربه می‌کنند. مؤسسه جوانان آستان قدس رضوی که از سال ۱۳۹۶ تا کنون اجرای طرح اعتکاف نوجوانان در مسجد گوهرشاد حرم مطهر رضوی را برگزار می‌کند، وقتی با استقبال گسترده دهه‌هشتادی‌ها از نقاط مختلف کشور روبه‌رو

رواق حدود ۱۰سال زمان برده است.

اگر می‌خواهید سری به این رواق بزنید و به جنبه‌های معماری آن این بار با چشم خریداری نگاه کنید، می‌توانید از طریق رواق امام خمینی(ره)، صحن‌های جامع رضوی و بعثت به این مکان بروید.

از مدرسه سعدیه تا ساختمان موزه

امروز که در رواق امام خمینی(ره) می‌نشینیم شاید برای کوچک‌ترها عجیب باشد که کاربری دیگری برای آن متصور شوند، اما قدیمی‌ها می‌دانند این رواق تا پیش از دهه ۸۰ یک صحن معروف در حرم بود؛ صحنی که خودش روی بناهای دیگری از حرم ساخته شده بود. یک دوره از بازسازی‌های حرم مطهر مربوط به اوایل سال‌های دهه ۳۰ است. زمانی که فلکه حضرت در اطراف حرم مطهر ساخته شد و همچنین تغییراتی در داخل صحن‌ها به‌وجود آمد. یکی از ساخت‌وسازهای حرم مطهر در آن دوره مربوط به ساخت صحن موزه در مجاورت موزه حرم بود.

بنا به آثار و کتاب‌ها و نقشه‌های موجود از مشهد قدیم، در مکان صحن موزه یعنی رواق امام خمینی(ره) فعلی به جز ساختمان قدیمی موزه، تالار تشریفات و بخشی از آرامگاه شیخ بهایی، اماکنی از جمله مدرسه پابین یا «سعدیه»، کاروانسرا و تیمچه‌ها، شربتخانه و چند بنای کوچک و بزرگ دیگر قرار داشت.

یکی از این بناها که حالا نام و نشانی از آن نیست مدرسه سعدیه بود. مدرسه‌ای که در دوره صفویه ساخته شد و بانی آن میرزا سعدالدین وزیر بود که می‌گویند وزیرکل پیشکار مالیه خراسان در عهد سلطنت شاه سلیمان صفوی بوده است. آن‌طور که در اسناد آمده مدرسه سعدیه در جنوب صحن جدید حرم مطهر و شرق مسجد گوهرشادمتصل به مقبره شیخ بهایی قرار داشت. واقع، شرایط پذیرش در این مدرسه را چنین بیان کرده: «هر کس را که قابل سکنا داند و به صفات حمیده مذکوره سابقه مشروطه موصوف ببیند در چشم و روی مدرسه‌جای داده... بعضی که اراده سفر مکه معظمه نمایند تا یک سال و اگر عزیمت عتبات عالیات کنند تا شش ماه و اگر اراده وطن مألوف خود نمایند تا چهل یوم، متولی شرعی با وجود نایب قابلی که گذارند، انتظار آن شخص می‌کشیده باشد و بعد از انقضای آن مدت به هرکس که قابل داند، سکнай آن حجره را اصالهٔ مقوض دارد».

مکان دیگری که می‌گویند در این قسمت پیش از این وجود داشته، شربتخانه حرم مطهر رضوی است. در مورد این شربتخانه اسنادی از دوره صفویه موجود است. بنا بر این اسناد، شربتخانه تنها محل نگهداری شربت‌ها، ادویه‌ها، اسانس‌ها و میوه‌ها نبوده بلکه وظایفی مانند تهیه و نگهداری انواع چاشنی‌ها، حلویات و افشهره‌ها که جنبه خوراکی داشتند و همچنین تأمین قند تا تهیه گلاب برای سقاخانه حرم توسط کارکنان آن انجام می‌شده است. بخش دیگری از وظایف شربتخانه در آستان قدس رضوی مربوط به امور بیماران و اداره دارالشفابوده است. این مکان در حال حاضر در حرم مطهر رضوی وجود ندارد و وظایف مربوط به آن در بخش‌های دیگر انجام می‌شود.

تیمچه‌ها بناهای دیگری بودند که در طول سالیان در بازسازی‌های اطراف حرم مطهر از دست رفته‌اند. همان‌طور که گفته شد در مکان ساخت صحن موزه نیز تعدادی تیمچه وجود داشته‌اند. در زمان قدیم به مجموعه‌ای کوچک که شامل چند حجره و مغازه می‌شد و در کنار و گوشه بازار، دور از چشم مردم قرار داشت، تیمچه می‌گفتند.

نکته جالب درباره این تیمچه‌ها این بوده که کاسیان در این محل‌ها به جز پرداختن به کسب‌وکار، برنامه‌های مذهبی نیز تدارک می‌دیدند و هر تیمچه برای خودش برنامه مذهبی داشته است. بنا به منابع موجود در مورد صحن موزه و تاریخچه آن، پس از تخریب مکان‌هایی که شرحش آمد، فضای گسترده‌ای ایجاد شد که آن را بازنده‌های کوتاه‌فلزی از محیط بیرونی که شامل فلکه جنوبی بود، جدا کردند. به این ترتیب، فضای جدیدی شکل گرفت که به‌تدریج و در چند دهه، در آن ساختمان موزه، کتابخانه قدیمی، بخش‌هایی از رواق دارالزهده، تالار تشریفات و بخش جنوبی آرامگاه شیخ بهایی ساخته شد که پس از تغییر کاربری‌اش همچنان در ذهن قدیمی‌های شهر زنده است.

علی اصغر صمیمی - عکاس رضوی